

Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı_ adına yapılan:

GOLLÜDAĞ HAFRIYATI

üstüne

(İlk kısa rapor)

Remzi Oğuz Arık

Kültür Bakanlığı Arkeoloğu

I.

Göllüdağ arkeoloji edebiyatında adı geçmeyen bir yerdir. Bugüne kadar Anadolu'da yer yer seyahat ve tetkikler yapan bilginlerin hiçbiri buraya uğramamıştır, denilebilir. Bütünü seyahat haritalarında burası karanlıkta bırakılmıştır.

Burayı en iyi tanıyan, dağın şark-şimalindeki Kömürcü köyünden Civan Alidir. Atları, sürüsü için bu dağın ıkarış karış ve hemen on beş yıldır gezen bu Tüükmen çouuğu; dağın tepesindeki eserleri görünce ve devletin bu gibi eserleri aradığını işitince Nevşehir'e gfmış; Kültür Bakanlığına telgraf çekmek istemiştir. İşte o sırada rasladığr B. A. Ali Candar, Givan Alinin verdiği haberleri not ederek (Ankaradan Nevşehir'e) adlı broşürüne geçirmiş, sonra da Asarı Atika ve Müzeler Müdürlüğüne haber vermiştir. B. A. Candarın haberi üzerine Kültür Bakanlığı Antikitele ve Müzeler Direktörü Hamit Koşayı bu işin elden ve gözden geçirilmesi yumuşu ile o alanlara yollamıştır.

Doktor Hamit Koşay 28/VIII/1933 ten itibaren dağın üstünde yaptığı küçük bir yoklamada Civan Alinin haber verdiği aslanları çıkarmış ve v,erdiği raporda (mühim bir Eti meınkezi önünde bulunulduğunu, yapılacak kazımların iyi neticeler vereceğini) bildirmiş idi.

Göllüdağın kazınını böyle bir geçmişe bağlıdır. Asıl kazını yapacak heyet 17/IX/1934 tarihinde Ankaradan ayrılmıştır. Heyet bu yazılan yazan arkeologun başkanlığı altında mimar Madt Rüştü, arkeoloğ asistanı ve Kayseri Müzesi Müdürü Nuh, Müzeler Dairesi Mümeyyizi Haydar Ocağçidan, bir de çanak çömleklerin temizlenmesiie ayrılmasında daha Alişarda gözü açılmış usta Seyitten füaret:ti. Haydar Ocağçı heyetin mutemedi işini görmüştür.

Çadır, gocuk gibi gereken eşyayı Kayseride bulan heyet 22/IX/1934 te Niğdeye varmış, orada devlet mümessillerinin yardımı ile eks klerini tamamlamağa çalışarak 24/IX/1934 ,te iki koldan Göllüdağa yollanmıştır. Birinci kol, ağırlıkları taşıyan kamyonla ve Civan Alinin rehberliği ile Niğde - Nevşehir şosesinin garbinden ve şoseye muvazi bir yol tutmuş, Misli ovasından ve patikadan geçerek doğru Divrin, Hasa Köyüne ve Bavlamaaya erişmiştir. Oradan

beş altı kilometre ilerde yani Niğdeden takriben 50 - 55 kilometre şimalde ve Göllüdağın cenup etekleri dibinde Boğazkaya denen yerde gecdemek mecburiyetinde kalmışnr. Öteki ikol, Niğde valiliğinin yeni açtırdığı Niğde - Yeşilburç . Tepeköy - Alluson - Azadala - Ramat yolundan Şelikin yahut Melendiz Boğazına varmış ve boğazın öbür yanında Boğazkayada ikamp . uran birinci kolla birleşmiştir.

25/IX/1934 sabahı erkenden Civan Alinin köyünden getirttiği kırkı geçen hayvan sırtında ağırlıklar ve arıkadaşlarla dağa tırmanılmış cenup ve cenup garbindan, sonsuz zorlukla Göllüdağın tepesine, (Kartal Pınarı) denen yere çadır kurulmuştur. Daha on beş yirmi yıl önce ardıç, meşe, çam orımanlarile örtülü olan bu ulu dağda .şimdi bir karış göge ve bir damla içecek su yoktu. Kuyu kazdırmak, kamp kurmak, kazılacak yerleri gözden geçirmek v,e sonra - en yakını iki saat olan - köylere haber yollayıp işçi bulmak... Bfokaç gün istiyordu. Bu işler bitmişti ki eşi ancak böyle yüksekliklerde ve bu mevsimlerde görülecek fırtınalar koptu. Soğuk geceleri sıfır altı 10 dereceden yukarı çıkmadı. Yalnız çalışmayı düzene koymak değil, mevsimle, tabiatle, her türlü zorluk ve yoklukla da çarpışmak gerekiyordu. Burada kazım işinin uzunluğunca insan ve eşya için bir dam alın ilk şarttı. Bunun için heyet heimen bir dam yaptırmıya başlamış ve oradan ayrılıncıya kadar onu bitirmiştir.

II.

Göllüdağdaki çalışmaları başlıca iki öbeğe ayırmıştım:

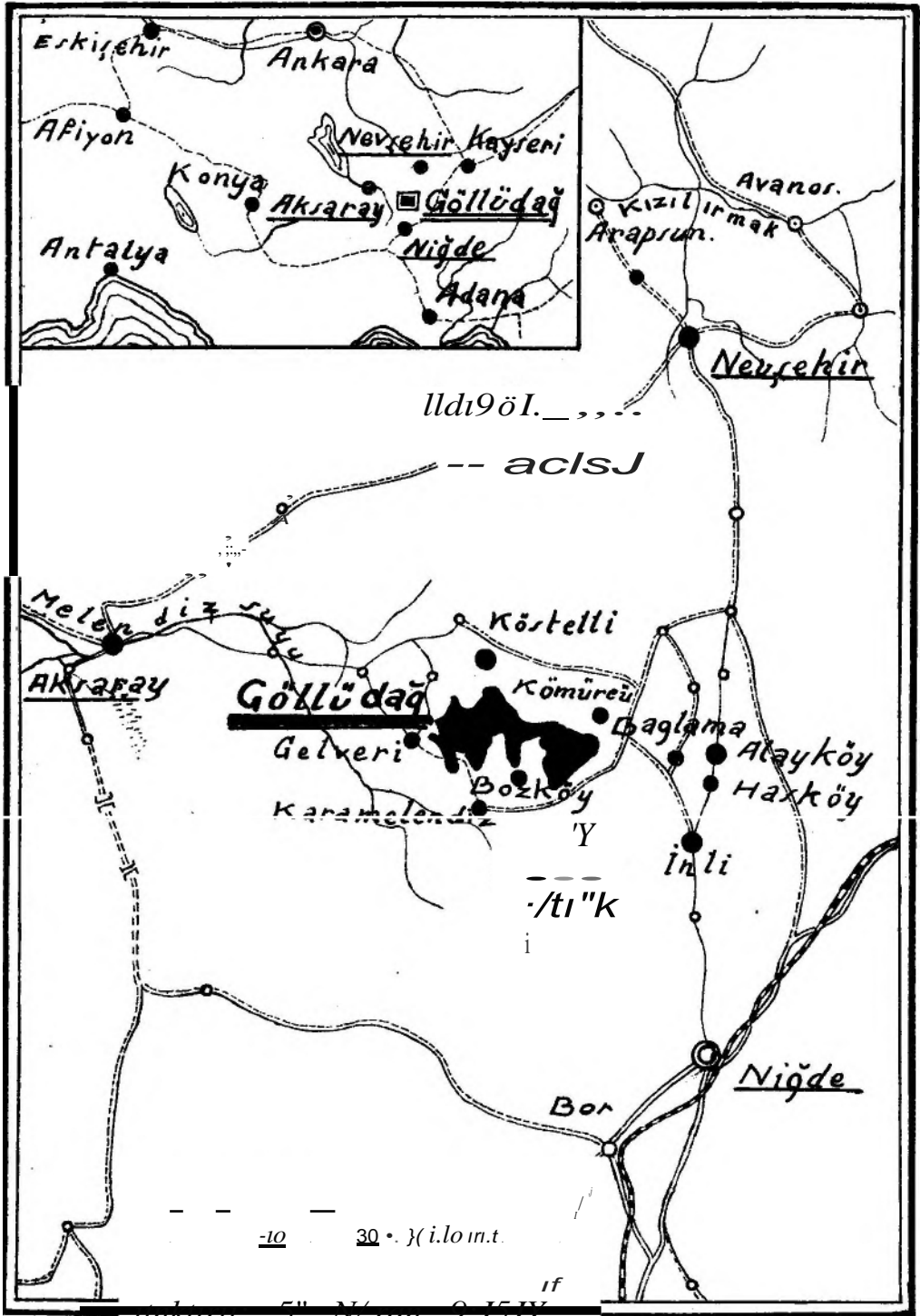
A. Dağın üstünde, çevresinde exploradon'lar yapmak.

B. Dağın üstünde, İçşehir dediğimiz yerde asıl hafriyat işlerini yürütmek.

§

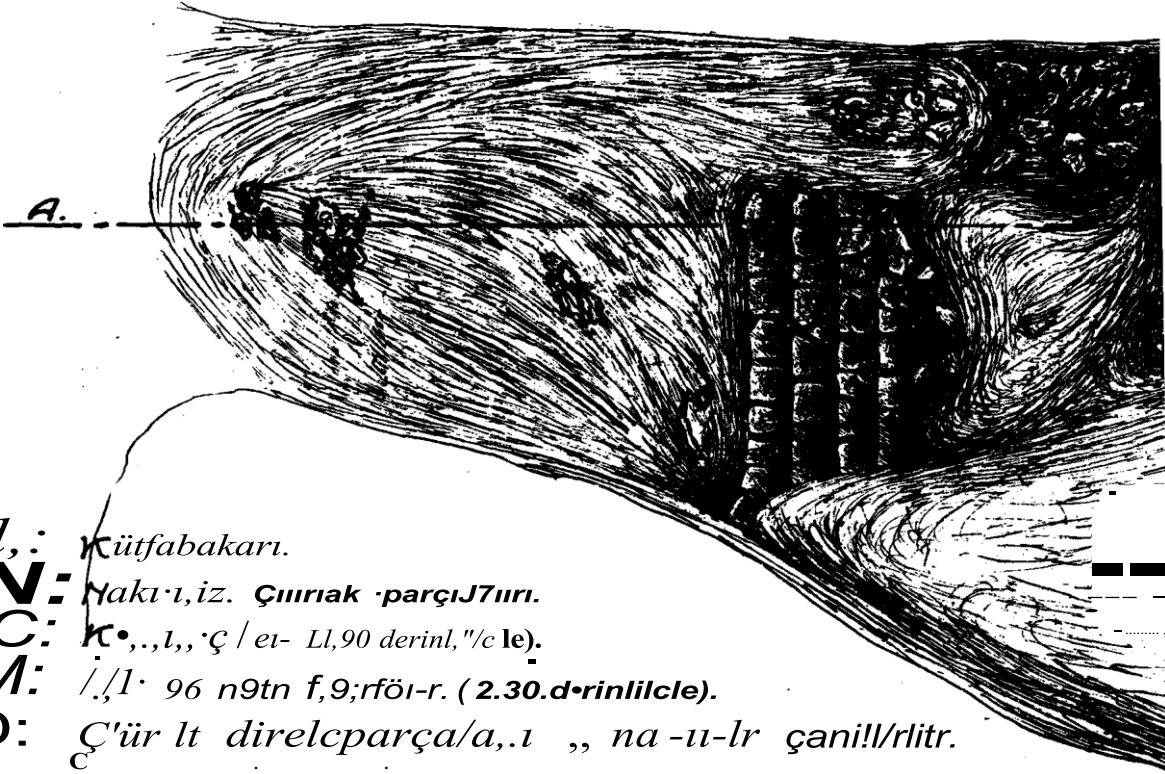
A. (Exploration) lar.

Göllüdağ; en yüksek tepesi - erkani harbiye haritasına göre - 2142 rakımlı, garp şimalinden şark cenubuna uzanan bir kraterdir. Volikanın ağzından başka bir şey olmıyan göl, garp şimalinde, 1900 ve 1860 metredir. Dağın çevresini dolayıp müdafaaya yarıyan bütün yükseklikleri içine alan ve şöyle toptan yedi - sekiz kilometrelik bir daire muhiti meydana getiren dış sur, ancalk üç - dört saatte gezilebilir. Hemen her yanda temelleri sağlam kalmak üzere, bir zelzele neticesi göçmüş, yıkılmış gibidir. Sağlam kalan kısımların örgüsü iri taşlarile (Cyclopeen) işleri hanrlatmaktadır. Dağın hücumu ,en uygun tarafı garp He garp şimali yanlarıdır. Buralardan çıkmak ve suru aşmak daha kolaydır. İşte bu duruma .çare olmak üzere dış sur asıl buralarda da müthiş kulelerle emniyet altına alınmışnr. Dış suru yeryer kuvvetlendirilen hu kuleler, asıl dört geçidi bekliyorlar. Bunlardan birisi cenuptadır. Dağa biz bu taraftan ÇDkmıştık. İç şehrin ikapısı, aslanlar ve asıl kalabalık mahalleler bu yanda görülmektedir. Tabii kayaların ve akıl almaz bir taş haşrú neşrinin kapattığı buralarla, ancak çok İnce aramalarla kule izlerine raslanıyor. Geçitlerden birisi şarktaadır. Birisi garpta ve gölün solunda-



(Jöl/üde.ğ Kazımı:

Alfıncı t!Jcık: Planı, C/e/zir içlcl.rı öngüzüü
Kazının dcvımı: A9 4 tlc 25 Et. glül tlen 2,



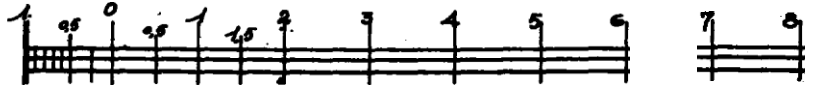
.l,: Kütfabakarı.

N: Nakı-ı, iz. Çıırıak parçıJ7ıırı.

IC: K.,.,l.,,ç / et- Ll,90 derinl,"/c le).

M: /./1. 96 n9tn f,9;rföi-r. (2.30.d•rinilic).

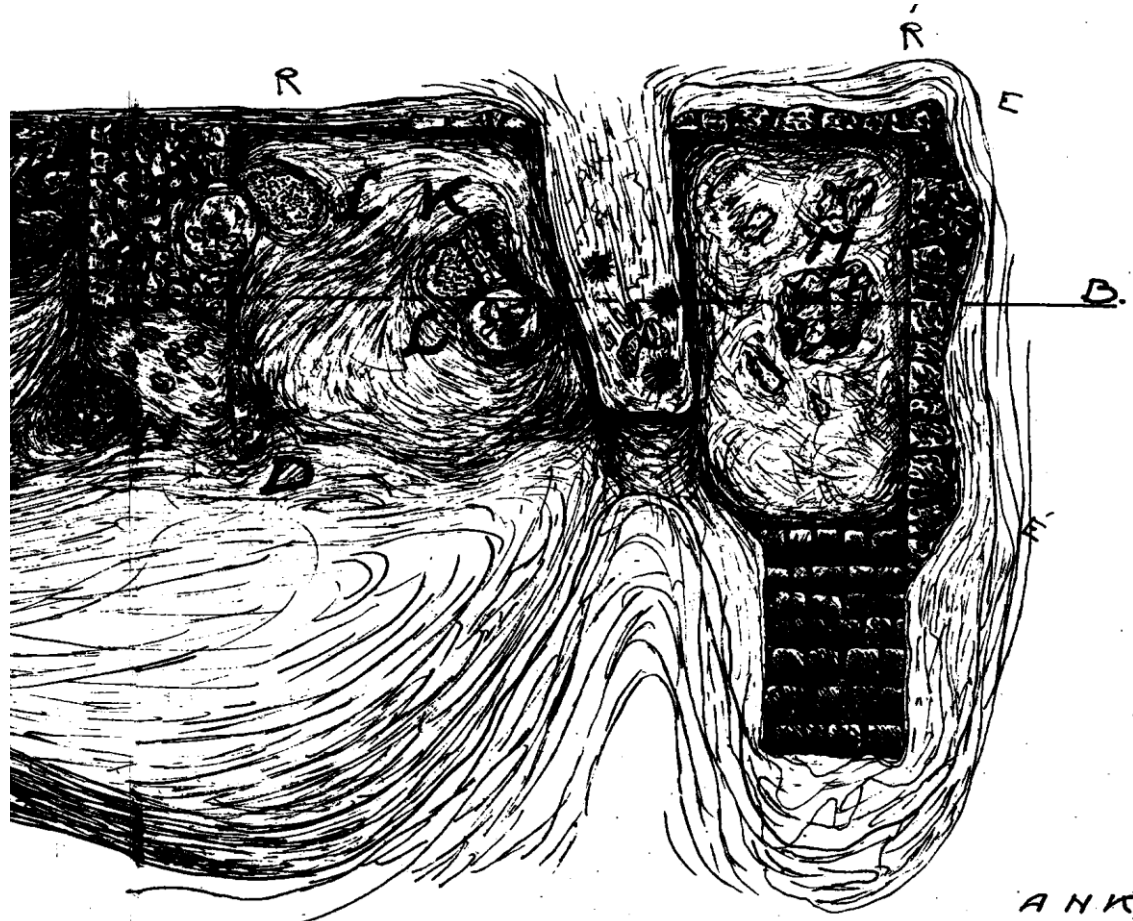
D: Ç'ür lt direleparça/a.,ı ,, na -u-lr çanı!!/rlitr.



Toprakdan <Y!,m „,e çizen ;Minicirllidcid Rii
flbideleri Koruma rleqeh" Oqe v, Mi



;zEinln Rgltö.,•,ri.J.
25 lth1irrin., k;ıdıı-



8 9 10 Mikyası: 1/50.

ANKARA
T. Nisan...
Dipl. of
S...

dır. Buraya halk şimdi bile (Kapıyeri) demektedir. Boiköye giden yol buradan geçiyor ve bu geçit, aynı zamanda (Yaylagediği) adını alıyor. Bu geçidin sağ ve solundaki tepeler düzeltilmiş, kuleler - iri taşlarla - bunların üzerine kurulmuş. Buralardan (Hasandağı) nı görüyoruz. Solda yani garpteki ikuleden sağdakine yani garp şimalindekine geçerken sur ikiye ayrılıyordu; urun bir geçit meydana getiriyor. Kuleler işte bu uzun ve tuhaf geçidi muhafaza etmektedir.

Garp şimalindeki geçide halk (Gölgediği) diyor. Burada da kule izleri vardır.

Anlaşıyor ki buradaki örende vaktile hü'küm sürenler hiçbir şeyi tesadüfe bırakmamışlardır.

Dış surun kalınlığı iki ve üç metreden aşağı görülmemektedir. Bazı geçitlerde ve kulelerde yapılacak hafriyat bu meseleyi ,de çözecektir.

Göl: Bugün üstü çatlaklarla yarık yarık, geniş bir kuru çamur alanıdır. Su, orta,da ufak bir kısımda görülüyor. Köylülerin haber verdiği göre, buraları çevreden inen taşlar, çamurlar doldurmadan önce, gölün suyu hem çoğalır, hem çok kalırmış. İçimi pek tatlı imiş. Bu suyun fevvari olduğu şüphesizdir. Bizim ıkampımızı ,İmrduğurnuz yerdeki pınarlar da fevvaddir. Dağın çevresindeki suların buralardan akıyor olması muhtemeldir. Garp cenubu eteğinde muhteşem bir yaylacık var ki sürüler onun üstünde otlatılmakta; (Meydan yaylası) denen bu güzel tepenin ilerisinde, daha yüksek ve çok tümsekli bir yayla daha bulunmakta. Ortasında bizim göle benzer bir havza vardır iki ona (Küçük.göl) de- mektedirler. Bizim gölden ve geçitlerden buralara inen yollar var. Bizim gölün kenarında sütun kaidesi, sütun parçalarını andırır işlenmiş taşlar var. Garp cenubundaki ule ve tepedeki örenlerden göle doğru inen bir yolun izini fariket- mek hala mümkün.

Gölün şarkına doğru çıkarken iri !kayalar var. Bunlardan birisinin üstünde iri bir lahit kapağı gibi yontulmuş bir taş; kapağın hazırlanmış yerine devrilmiş gibi duruyor. Gene şarkta, daha yukarıya, tam tepeye çıkınca büyük ve mustatil bir duvar manzumesi önünüzü kaplar. Cenupta bulunan ön yüzü ensizdir: 98 m. 90 ,dır. Uzun yüzü 216 metreyi bulmaktadır. Bu iri mustatil, haikikatte zelzelenin göçürdüğü bir iç sura benziyor. Üstlerinde otlar ve yosunlar biten bu dış duvar- ların içi birbirine amut ve muvazi koridorlarla veya caddelerle bölünmüş bir ev veya mahalle mahşeridir. Buradaki hendesi ,güzelHJK insana Romayı, Priene'i ve Cnossos'u birden hatırlatıyor. Bu iri mustanilin cenup yüzünde bir geçit var. Fakat ötekilerinde böyle bir iz görülmemektedir. Biz şimdilik bu mustatil örene (Akropol) dedik {1}

Dış sur ile Akropol arasında yeryer mahalleler var. Bunlar en sık ve en büyük olarak cenupta, şarkta, şimal şarkında bulunuyor. Cenuptaki tepelerde daha çok mabedi hatırlatan yapılar görülüyor. Mahallelerdeki yapıları da birbirine muvazi ve amut aral klar ayıyor ve uzaktan, yüksekte balkı,hnca Göllüdağdaki örene inanılmaz bir hendesi güzellik ve ululuk veriyor.

Dağın etekleri frndolaylı örenler, mağaralar, inler, mezarlar, mahzenlerle

r1 Burası belki de müstahkem bir saraydı.

kaplıdır. Fakat bunlara ille şarkta, şark cenubunda, cenupta pek sık raslanmaktadır. Şark ve cenupta oviden gelen ve dolanarak dağa çıkan yolların izini bulmuş bulunuyoruz. Bu eteklere bakan dağın kayaları a:kıl almaz bir korkunçlukla yalçındır. Ovaların yüzündeki iri köyler, bu yalçınhklardan bir minyatür gibi görünmektedir. Bu eteklerin üzerinde gördüğümüz künkler (Conduites-d'eau), kayaların dibine oyulmuş pınarlar vaktile aşağılara su ,dağitan kaynaklar bulunduğunu bildirmektedir. Şark eteği başlangıcından (Sarıkaya ini) denen yer kayaya oyulmuş, kubıbeğe yakın bir biçimde tavanı bulunan, bir mezardı. İçinde taştan sedirler yonulmuş, kapısı (plein-cinti,e) li bir kemer halindeydi.

(Direklidam) denen mağarada şaşılacak bir incelikle oyulmuş; 011tasında -kaideleri tavanda ve zeminde bulunacak surette - iki ehramın ucuca birleşmesinden meydana gelmiş bir direk var. Tavanın yüksekliği 1,68 di. Burada mezara benzer mustatil biçimli bölmeler yapılmış; harçfa.rını yerlerde buluyoruz. Burada çok güzel, ince, kınımızı hamurdan bir Romen çanak parçası buldum. Zaten bu etekte yapı örenleri var.

Cenup eteklerinde, yığın yığın göçmüş taşlar arasında kaybolmuş bir mağara methali bulduk. Yontulmamış yassı, iri taşlarla ve çok özenilerek yapılan bu methal insana Mikenayı hanrlatıyor. Fakat her tar,afını kum kapatmış. Methal- den sonra dar, yılankavi oyulmuş bir dehliz başlıyor. Kaya veya zemin, kireçli bir harç gibi yumşak. Dehliz toloslu bir salona iletıyor. Burada ikileşen yol sı , 'a - yukarı çıkan - daha ince bir koridora; sağda dört köşe iki odaya götüren başka bir kol lidora açılıyor. Buranın da mezar olması muht!emel. Fakat elimize :hiç ir vesika geçmediğinden sadece işaret ediyorum.

Bütün bu alanda, toprak iistünde bulduğumuz çanak ve çömlek kırıkları pekazdı ve hepsi de Roma - Bizans devirlerini göster,iyordu. Osmanlı devrint ait bulunanların ise pek yeni kap kırıkları olduğu, göle sürülerini suvarmıya getiren yörüklerden kaldığı anlaşılıyordu.

Dağın çevresinde:

Göllüdağın çevre ve yakınlarındaki köyler, örenler şöyleceedir:

Şimal şarkında Kömürçü köyü vardır. Kızılbaş Tünkmenlerin, kayalar arasına ve içine kurduğu bu köye inmek ıbir saatten artık oradan dağa çıkış daima iki saatten artık zaman ister. Otomobiller yazın Nevşehirden ve Niğ- deden bu köye kadar gelebilir amma ne çeşit olursa olsun eşyanın buradan dağa taşınması sadece beladır. Anoak eşekler, atlar ve yaya insanlar bu taşıma işini görebilirler. Köyün çevresinde de Bizans devrini gösteren örencikler vardır.

Dağın şimal ve garp şimalinde Kayırlı ve Göstelli köyleri vardır. Dağa üçer saatten aşağı olmyan uzaklıkta ve hepsi de örenlerin sınırları üzerinde bulunmaktadırlar. Genez, Ketircik, Karaağıl örenlerinin kuşattığı bu geniş alanda Emircik dağile Bo dağ yükselmekte, bunların da üzerinde iri yığmalar (Tumuli) görülmektedir. Emircik dağındaki çift,e yığmalann yapısı, çok orijinal ve ulu bir eserle karşılaştığımızı göster'miştir. Kayırlı v,e Göstelli ise açrktan açığa Bizans eserleriyle doludur; kayalara oyulu mabetler, sığınacak yerler çoktur. Aksaraydan gelen tabii yol Boğazın eteğinden ve Kömürçü köyünün yakınından geçip

Divrine ve Niğdeye inmektedir. Ele geçen oprak yüzündeki çanak çömlek kırıkları hep klasik devir ve Osmanlı çağı.

Dağın cenup garbında Bozköy yahut (Geileniç) var. Dağa iki saattten aşağı sürmiyen köyden getirilen - ve bir mezaıdan çıktığı söylenen - pişmiş topraktan bir iri çanak bakır devri işlerine benzemektedir. Oralarda fuenler bulunduğu söylenmektedir. Nahiye merkezi olan Çiftlik, üzerinde durulacak bir yer olmayıp, dağa iki buçuk saatliktir. Yenidir.

Dağın cenup ve cenup şaukını dolanan ŞeHkfo veya Melendiz ıboğazı - yukarda bahsi geçen - Niğdeden gelen yeni ve eski yolları birleştirmektedir.

Şelikin boğazının cenubunda Çınara, Murtaza veya (Murtandı) gibi içreler çekilmiş, seyrek köyler vardır iki işçilerimizin en çalışkanım, büyük kısmını buralar vermiştir. Dağa üç dört saatten yakın değildireler ve hepsinin de çevre-sinde örenler vardır.

Dağın doğusundan ıkiblesine ,doğru uzıyan Misli ovasında ise dağa en yakın köyler Bavlama, Alay, Tırhın, Geledeı,edir. Bunlar da ikişer üçer saatten aşağı çekmezler. Bu alanlarda da büyükler, örenler bulunmaktadı.

Dağın bağlı bulunduğu Gölcük nahiye merkezi şarkta ve Niğde - Nevşehir şosası üzerindedir.

Dağın üstündeki büyük beldenin dışarı ile ve dört yanındaki su kaynakları ile ilişkilerini idare için kullandığı gizli, yeraltı yollarının nerede olduğunu kesin olarak b miyoruz. Amma cenupta, şimalde, garpta bunun için bazı izlere raslamış gibiyiz. Mezarlıkların nerede olduğunu da şimdilik bilmekten uzağız.

Bu araştırmalar sırasında dikkatimize en çok çarpan, bütün bu geniş alanda, hele ,dağın üstünde ve yakın çevresinde gördüğümüz "obsidien" madenin bolluğudur. Kara ve şeffaf kaya ıbillurandan başka şey olmıyan bu maden, kalın tabakalar, milyonlarca minik çakıllar ve nadiren işlenmiş parçalar halinde buraları doldurmaktadır. Anadolunun eski tarihinde "obsidien" madenin oynadığı rol pek büyüktür. Ve bu madenin Anadoluda, iille Niğde alanlarındaki varlığı, yalnız Göllüdağ kazımını yüzünden ortaya çıkmış görüyoruz.

Dağın bu alanlarda yüksekliklerin başlıcalarından olduğunu; Kayseri - Nevşehir - Aksaray ve Konya yolu ile, Nevşehir - Niğde - Ulukışla yolunun geçitlerine hakim bulunduğunu; dağın üstündeki örenin ululuk bakımından bütün bu çevrelerdekine üstün olduğunu bu araştırmalarımız meydana çıkarmıştır.

§

B. Asıl kazım işlerimiz:

Bu işlerin içine giren teknik çalışmaların birisi dağın haritasını, dış ve iç surun planını yapmak. Aletlerimizin eksikliği, mevsimin dayanılmaz şiddeti yüzünden bu iş ,bu yıl yarım bırakılmıştır.

Diğer teknik çalışmalarımızın temeli ise: **Asıl** hafoiyattı.

İlkin örenin şimalinde bulduğumuz kuleler arasında, iri kayaların çevrelediği bir saha içinde yoklamalar yaptırıldı. Burada mezara benzeyen tümsekler, dizili talar vardı. Fakat kazılarımız hen hiçbir netice vermedi. Akropol san-

<lığımız yerin şimal yüzü ile dış sur arasında da yoklama kazımları (sondages) yaptık. Burada da hiçbir netice alamadık. Yani; hiçbir kültür eşyası bulmadan ya bakir kayaya, ya bakir toprağa varmıştık.

.Aikropol sandığımız büyük mustatilin cenup ufak yüzü ortadan ikiye ayrıl- mışa benziyordu. Ortada dar bir geçit vardı ki mustatilin içinde bir büyücek ya- pıya iletliyordu. Asıl geçit, ,daha önce haber verilen aslanların kaidelerinden koparılıp alınmaları yüzünden ::ıltüst edilmişti.

Bu yüzden göze çarpan şey, duvar önündeki zeminin aşağılara doğru me- yilli durumu idi. Bu alanda ve duvarın otuz metre kadar ilerisinde yaptığımız sondaj, bir yapı veya döşeme izi vermemişti. Buradaki geniş bir çukuru, hafri- yattan çıkacak toprağı doldurmağa ayı11 dım. Çıkacak taşları ise on beş yirmi metre ileride duvarlar halinde ördürmeyi tasarladım. Elimizdeki teknik vasıtaların, yerin ve zamanın azlığı beni böyle harekete zorluyordu.

İlkin methalde çalışımya karar verdim. Gerçi methaller bütün tahriplere amaç olmak yüzünden bir stratification'a uygun gelmezler. Amma buradaki örenin bünyesi bakımından çalışımya en uygun yer burası idi. İçerde yapacağım stratigraphique hafriyat için de burada bir yol açmam gerekti. Zaten Göllüdağa gözümüzü çeken aslanlar ve kabartmalı kaideler burada ele geçmiş bulunduğun- dan sağ tarafta yapacağımız araştırmalarla aslanların öteki eşini de hemen ortaya çıkarmamız pek mümkündü. Aslanları taşımış .bulunan kaidenin sağında, mey- danda hiçbir şey görünmüyordu.

Köylülerin bu mustatil örene (Kiliseyeri) dediklerini; kamp \kurduğumuz yere de (Kartalpınarı) adım verdiklerini de öğrenmiştik.

Methalde ve methalin şark yanında göçmüş, dağınık taşları toplattım. ' Ve aslanların koparıldığı kaidenin sağında 11,60 X 18,50 ölçüsünde bir yarma aç- tırmıya başladım. Bu geniş yarmayı hemen 11,60 X 8,95 ölçüsü ile .tamamile sağ tarafa geçirdim, (plan 4 ilk ölçü hakkında, plan 1, 2 son ölçü haikkında fikir verir) ve buraya (Birinci ocak) dedim.

Göçen taşlar zirvede kalın, yüksek; aşağılara doğru ince ve yayvan bir biçim alıp bir nevi (Sathı mail) meydana getirmişlerdi. Duvarın temel kısmını yani asıl yapı bünyesini ancak bu dökülen taşları kaldırıncı ontaya koyacaktık. Göçen taşlar ise meydandaydı, üstlerinde yeni bir tabaka meydana gelmemişti.

Sol tarafta, aslanların söküldüğü kaide, asıl temelin veya duvarın hizası, yeri hakkında bize yetesi ışık veriyordu. Sağ taraftaki yarmayı buna göre, du- varın tam önünden başlayacak surette açtırmıya başladım. Planda (+ -0,00) işaretile ,gösterdiğimiz bakir, kumlu (yerli ifadeyle: kısıli, yani kils) yere kadar, duvarın üstündeki en yüksek yerden takriben 2,85 - 3,00 metr,e derinlik bul- muştuk.

Bu alanda (plan 1), daha meydandaki İan toplatırken, bakir kum tabaka- sından 0,95 yükseldiikte ve etekte iri taşlar görmüştük. Kaldırınca birisinin aslanhaşı olduğu meydana çıkmıştı. Sol üst dişleri tamamdı, haykırıyordu, kollarını ya- tırmış, hücum eden, fırlıyan bir hali vardı; gözleri de belliydi. Yazık ki alt çenesi ve boyun kökünün yarısı kırılmıştı. Öteki de farkedilm,iyect::k hale girmiş bir kabartmaydı. Taşlar koyu esmer kalkerdendi, oldukça gevre'kti,

1,30 derinlikte bir boyalı, güzel Firikya parçası çıktı. Fakat bu yığın- tı arasında, onun stratigraphique bir değeri olamazdı. Çanak çömlek parçası ile başka kültür eşyasına ratlamaksızın 1,90 metle derinliğe varınca yarmanın mak- taini boylu boyunca kaplıyan, kalınlığı bir ile üç santimetre arasında ,bir kül taba- kası gözüktü. Bu kül tabakası ortasında ,sert bir küle dönmüş beyaz ve ince bir taşın da ufak ve mustatil bir tabakacık yaptığını gördük. Kül tabakası kaidenin önün- den 5,60 ileriye kadar uzuyor ve sonra kesiliyordu. Sonra ikum tabakasına kadar inişimiz sırasında ele ge en az çanak çömlek kmları hep süssüz, kaba şeylerdi ve Bizans çağından daha eski olmalarına imkan vermiyecek bir görünüşte idiler. Buralardaki yarığının bütün kapları çok bozduğunu hemen kaydedelim.

Bu birinci ocakta, temel duvarının önünde şakuli bir toprak tabakasının kalmasına dikkat ettik: Yağmurlar, fırtınalar vaktinden önce bu vesikanın bün- yesini tahrip eder, diye korkuyorduk. Duvarın üstünü de temizlemeden brraktık. Burasına ,dokunulmamış olduğu için şimdilik bakir kalması daha doğru idi.

Duvarın bünyesini sol tarafta aramayı düşündüm. Aslanların koparıldığı kaidenin sağındaki taşlardan sola ve ileri doğru bir yanma açtırmıya başladım. 12,90X 12,60 ölçüsüne yakın olan bu yarmaya başlanpc olan yer (plan: 1 de B harflerile gösterilen taşların) sağdır.

Bu ocakta da, öteki ocaktakinin seviyesinde kül tabakası başlıyordu. Bilhassa (plan: 1) de (H) halile gösterilen alan, birinci ocaaktaki, kül kesilen aktaşa benzer bir sert ve uzun tabaka teşkil etmekteydi. Aslanların koparıldı- ğı kaidenin sağ yanı altüst edilmişti ve B ile gösterilen taşların - şimdi Kayserci Müzesine kaldırılan - kabaitmalı kaide ile birlikle bulunduğunu, o zaman çalışan işçilerden öğreniyorduk. Kaidenin kendisi şimdi üç parça kalmış olup gerisinde, sağında, çevresinde kül ve yarığın izleri, yahut tuğlalaşmış yanık topraklar bir tabaka meydana getirmekte idiler. Kül ve yarığın tabakası kaidenin arkasında, örene doğru derinleşmekte idi.

Kaidenin solunda temel duvarı yıkılmış bir malkta halinde görülmekteydi. Kaideyle onun birleşme vaziyetini şimdi tayin ,etmek imkansız gibiydi: Aslanlar koparılırken öyle göçürülmüştü. Yalmz kaideyi terkip eden blokların uzunlukları hemen duvarın enine müsavi: 1,95 m. ve eni 1,00 m. olup duvarın üst yüzünden 1,45 derinlikte bulunuyordu. Aslanların yüksekliğini 1,70 m. olup kaideyle birlik- te temel duvarı dediğimiz örgünün hizasını geçtiğini kabul etmek lazımgelir. Du- varın .bu kaideden aşağısının ise toprak içinde kalması akla uygundur. Duvar bu- gün topraktan yani kaideden bir metre kadar derinde kalmıştır. Bu bir metre kalınlığında toprak tabakasını duvar boyunca ve enince kaldırtım. O zaman du- varın bünyesi şöylece gözüktü:

Duvarın eni 1,90 metr,eydi. Dış ve iç yüzü oldukça iri fakat düzgün olmıyan pelasgiques?) örgülerle (appareils) örülmüş; araları yine düzgün oLnuyan ufak taşlar, taş kmları ile doldurulmuştu. Toprak veya adi çamur, bütün bu taş kütesini tutan yegane harçtı. Duvarın - aslanların kaidesinden bir metreyi geçen derinlikteki - kaidesi, bugün toprak haline geçmiş bir çamur tabakasından sonra, (kis) denen kils, yumşak bakir zemine yerleşmiş bulunuyordu. Bu hi-

zada zemin çakıl v kum kütesile dolu idi. Duvarın üst yüzünden 2,42 • 2,72 derinliğe inmiştik.

Kazım Herleyince, yık k uçtan iki metre solda (,garpta) bir iç duvarının kaim bir halde gelip duvara bitiştği görüldü. Bu iç duvarın uzunluğunu bul- mak için araştırma yaparken - temel duvarının iç yüzünden - 2,50 metre içerde ve 1,30 derinlikte bir kulp bulduk Hamuru ince, pembe idi. Hitit çağının eser- lerini andırıyordu. Andırıyofdu, diyorum, çünkü mahiyetini değiştirecek kadar tagayyürata uğramışın.

İç duvarının çevresi iri toprak külçelerile, taşlarla örtülü çukurlara ben- ziyordu. Çamurla örülmüş veya kerpiçle bir alternance meydana getirecek surette diğer taş duvarların bulunduğu şüphesizdi.

Biraz daha solda, temel duvarına gelip bitişen gene böyle iç duvarlar vardı. Buralal'da, 1,50 metre derinlikte kül, kömür ve kemik çıkıyordu. Kül ve yanğın tabakas nın bütün duvar boyunca ,devam ettiğine inanmaık lazım geliyordu. Asri temel duvarına gelip bitişen ara duvarlarının arası, çevresi taşlarla, top- rak keseklerle dolu çukurlardı. Böylece; Eti göreneğine göre yapılmış bir müs- tahkem kapı complexe'ini ele geçirdiğimize şüphe kalmıyordu. Maalesef hiçbir teferruat üstünde bekleme, firnadan zaman ve takat bulamıyorduk.

1.nci ve 11.nci ocaklar arasında toprak (plan 4 te ,görüldüğü üzere) çökmüş gibi bir hal gösteriyordu. (Plan: 1 de iyice farkedilen) bu çökük kısım 3,80 metre eninde bir methal teşkil etmekte idi. Buraya **111** üncü ocak dedim.

Methal cenuptan ,şimale gidiyor; büyük ve geniş bir avludan veya mey- dandan geçerek • orthostates biçiminde - diklemesine 'konan iri ,taşlardan örül- müş bir yapı temeline varıyordu. Bu yapının mahiyetini anlamıya zaman bulama- dık. Bu yapıdan sonra, birbirine muvazi ve amut aralıklarla ayrılmış yapıların yrkıkları s sıkı bir ören halinde uzuyordu.

Methaldeki **kaz** (plan: 5) kademeli tarzda yıkılmış veya döşenmiş bir zemin vel'dii. Methalin, ören içine bakan yanında yüksek olan bu gayri muntazam taş döşeme, temel duvarı tarafına bakan yanında alçakta kalıyordu. Hatta met- halin ön solunda 0,60 X 1,00 ölçüsünde iri, yassı, işlenmiş bir blok bulduk ki hemen hemen aslanların kaidesi hizasında idi (plan: 1 ve 5). Zemindeki taşlar altları hep kara topraktı. Bundan sonra da kum ve çakıl geliyordu.

Plan: 1 de iyice gösterdiği üzere, bu methal dediğim alanın ve genel olarak temel duvarının önündeki toprak bir rampa ile yükseliyordu. Burada da Etilerin meşhur tekniğine raslanmış bulunuyorduk.

Kül ve yarığın tabakası aslanların kaidesinden, temel duvarından daha ileri ve geri geçtiğine göre, bu duvarın daha sonradan yapılmış olması icap eder. Hangi devirde? Maalesef bunu söylemek için yalnız duvarın yapılış tarzı yani istilden başka elimizde ölçü yoktur. Geçit bu 'kadar yanıp hırpalandıktan sonra burada kronolojik bir stratification aramak zaten imkansızdı. Duvarın istili ise . Alisharın şimal ve cenup kapılarının iki tarafındaki tertibat gözönünde getirilirse • bize Eti tarzını telkin eder. Taşla örülen kısmın oldukça yukarıda kalışı, çağın geçkinliğine, sorulığına delalet etmektedir,

Geçidin solunda ve duvar gerisinde bulduğumuz tertibe bakılırsa; Zen-cirli'de, Sakçağözün'de, Karkamış'da, Abcahüyük'te görülen "monumentale" kapıların eşine rastladığımızı şüphe kalmaz. Bu duvar şimdi doğrudan doğruya aslana gelip bitişiyor. Amma daha önce, şehrin ilk kuruluşunda, bu aslanın - ve ona mütenazır bulunması tabii olan öteki, sağdakinin - solunda, yahut geçitin içinde, "plinthe" halinde konmuş bir firiz yok mu idi? Yukardaki Eti "poterne" lenine, kabartmalarla süslü böyle firizler vardır. {1}

Geçitte bulduğumuz yassı döşeme taşı ile geçtin mail durumu da öteki "poterne" lerin döşemesini hatırlatıyor. Geçit ilk halinde değildir; fakat bugünkü şekli ile de Eti ibfüeneğinin dışında ıkalıyor. Burada bulduğumuz, aynı hizadaki kül tabakalannın ise - yine Zencirli ve Sakçağözünde gibi - duvarın arasına ağaç direklerden bir "aumatüre" konmuş bulunmasını aktarıyor. Bütün bu imkayeselerle, elimizdeki eserin aslahların çağından eski olamayacağı tahmin olunabilir.

Burada duvarın çakıl ve kum tabakası üstüne oturtuluşu dikkate değer. Her an zelzeleye, fırtınaya karşı kalan bu alanda yapıların elastikiyeti ve sızdıran bir temele oturtulması akla, mevsim ve iklim şartlarına uygundu. Aynı çareye, bin yıl sonra, Turovadaiki Athena mabedini yapan klasik çağ arşitektleri de başvurmuşlardı.

Garpten ve cenuptan esen yağmurlu rüzgar bu ocaklar üstünde ve genel olarak garp yanında çalışmamızı imkansız bıraktığından; Akropol'un bu cenup önünün şark köşesini meydana çıkarmıyız karar verdim. Yağmurun fırsat verdiği saatlerden istifade ederek buraya VI.nci ocak adını verdim, diğim bir chantier kurdum. (Dördüncü ocağı, il. ndnin solundaki duvar üstü ve iç yüzü teşkil etmişti. Fakat burada hemen pek az çalıştık. Beşinci ocağı ise, şimdiki VI.ncının yerinde başlamış, sonra VI.ncıya katmıştık.)

Ören burada enli, yüksek bir taş yığını gibiydi. Methaldeki temel duvarının buraya doğru uzandığı muhakkaktır. Onun hizasını gözönüne alarak bu köşeyi kazdırmağa başladım. Methalde bulduğumuz bakir kaya zeminini (- + O) olarak almıştık. İşte o zemine nazaran buradaki yıkık üst zemin yüzü 4,65 metre yükseklikte kalıyordu (plan: 6 ve 7).

İlkin göçmüş, devrilmiş bulunan taş yığınının kazdırtım. Altındaki top-rağı, yukarda söylediğim gibi, temel duvarı hizasında ve takriben dört metre eninde bir yatıma kazdırmaya başladım. Daha 0,50-0,75 metre derinlikte iç yanları boş gibi, karanlık gibi gözükür irili ufaklı taş dizileri meydana çıktı. Yukarıdan aşağı, bir balık sırtı gibi serpilmiş, alt taraflarında boşluklar, derinlikler var hissini veren bu taşların dibinde çalkıtaşları dolu idi. Bu üstteki taş dizilerini kaldırttım; alın gene aynı manzaradaydı. 0,75 te elimize geçen bir kap parçası kalın, tornada yapılmış, makraı pürüzlü ve kırba idi; fakat o kadar ta-gayyüre uğramıştı ki, Bizans veya Roma çağından olan bu parçaya Neolitik çağ isi görünüsü vermekte idi. Kazım ilerledikçe Bizantin, Romen, Hellenistik ve

[1] [Ed. Pottier: L'Art Hittite, I. pl. III. ve şekil 43; şekil 53; şekil 69; Otto Weber; L'Art Hittite, levha 46.J

Firikya çağ parçaları de geçmekteydi. Bir minik kulp üzerinde bir ufak haç kazılmıştı.

Temel duvarının buraya kadar uzanan ucunu hemen bulmuştuk (plan: 6. N ve D arasındaki duvar). Duvar burada kesiliyor gibiydi. Önünde - sağında, şarkında - yıkık ve göçmüş taşlar, topraklar vardı. Bu göçmüşe benzer ucun biraz solundan, cenup-şimal istikametinde, daha •ensiz bir duvar amut olarak çıkıyordu. Bu, şüphesiz, methalde bulduğumuz ve temel duvarından daha ensiz olduğunu tespit ettiğimiz ara duvarları gibi bir duvardı (**R R'** duvarı takriben 7,70 metre uzunluğunda idi).

Bu ara duvarının şimalde, sağa yani şauka bükülen köşesini meydana çı- karttıktan sonra bu yeni garp-şauk isnikametini şarka doğru araştırttım. (EE du- varı takriben 6 - 7 metre ilerliyordu.) Maalesef buradaki hercümerç, bu şark ucunu tamamilen bulmama mani oldu. Yalnız (PLan: 7) bu şark ucunda, şarktan garba inen bir merdivenin sekiz basamağını meydana çıkarttım. Basamakların daha inmesi muhtemeldi. Fa:kat, vardığımız zemin yıkılmış taşlardan, kerpiçlerden, yanmış ağaçların kül ve kömürlerinden fa, kedülmez ve hemen yeniden göçe- cek bir halde idi. **RR'** duvarının bu sekiz basamağa karşı olan kısmının dibinde geniş ve dairemsi bir göçüntü vardı. Sanki buraya (Koçbaşı = belier) denen tah- rip aletle vurarak bir geçit açmağa raba lamışlardı. Burası takriben iki metre ve iki buçuk metre derinliğinde idi. Bu yarığın, is, kül, kömür, göçme mahşerinin arasından çıkan çanak çömlek parçaları çok güzel olup Alişar hafriyatında Fi- rikya ve Post- Hittite denen çağların eseridiler.

Buradan en ufak bir derinleşme ve ,genişleme teşebbüsü hemen yıkılmalar, göçmelerle nihayetlendiği için faaliyenimizi daha aşağıya - yani daha cenuba - indirdik (plan: 7). K ile gösrerilen mnta:kada iri, kaba kerpiçlerden diziler vardı. **RR'** duvarının diplerine giden ve o duvardan daha eski bir devre ait başka bir yapmın gerisi olarak kalan bu izler orada çoktu. Bunlar kaıba hamurlu, adi toprak renginde olup s-ertliklerle v,e biçimler.ile kara topraktan ayrılıyordu. Bazı yerde renklerinin sarıya ve kırmızıya çaldığım da katmalıyım.

Bu alanda L ile gösterdiğimiz kül tabakaları vardı. **D** ile gösterd,iğimiz ağaç çürükleri büsbütün diikkate layık bir vesika idi. Buralarda bol miktarda nakışlı ve nakışsız çanak çömlek parçaları ele geçti. Fakat daha el dokununca dağılacak ve bozulacak hale gelmişlerdi. Çağ bakımından da karışıklık gösteriyordular. Bura- larda da yangın izi boldu. 1

Methaldenberi geldiğini zannettiğimiz duvarın cenup ilerisinde ve balık sırtı gibi görünen göçmüş taşlı sahanın solundaki kazılarımız dört uzun kademe mey- dana çıkardı. Bunlar garpten şarka eliyor ve hemen hemen EE' duvarına (plan: 7) muvazi bulunuyorlardı. Orta büyüklükte taşlardan yapılmış olan bu kademelerin neye yaradığı ve hele hangi devrin malı olduğunu bu mevsim içinde bilmek mümkün olamamıştır.

Böylece; bu şarik köşesinde büyük (ve belki de çifte) bir kule meydana çıkmıştı.

RR' ve **EE'** duvarlarının durumu ve asıl temel duvarına nazaran vaziyetleri bu husus,ta insana kat'i fikirler vermektedir. Fakat buradaki mimarlık vesikala,-

rının hangi çağa ait olduğunu katıyetle tespit pek kolay değildir. Yalnız şuşarım söylemek mümkündür ki:

Burada bir kerpiçleri kullananların devri, bir onların yerine duvarları yapanların devri bir Firiky devri, bir Hellenistik devri, bir Roma devri, bir Bizans devri, bir Osmanlı devri gelip geçmiştir. Ele geçen çana!k çömlekler, (kronolojik bir stratification ,elde edemediğimiz için) ancak toptan bu imkanı vermektedirler. Osmanlı devrinin pek geç ve geçici olduğunu, hatta yalnız gö- çebelerin bıraktığı izlerle temsil edildiği zannındayız.

Gerek burada, gerek biraz daha cenup ve şarkta bulduğumuz eski kap par- çaları, Ankara Etnoğrafya Mü2;;esinde, İstanbulda Eski Şark Eserleri Müzesinde eşlerine raslanan bir seramik çeiidi meydana getirmektedirler. Post-Hittit ve Firiky devri eserleri olan bu vesikalar; çok ince pembemsi bir hamurdan ya- pılmış olup kalın cidarlıdır. Kabın üstü beyaz,,ince macundan bir astarla - veya sırla = engobe - kaplanmıştır. Bu astar tabakasının - engobe'un - üstünde hazan tatlı bir şarap kırmızısı, hazan koyu kahve rengi ile çizilmiş !kalın daireler, kalın zikzaklar ve kafesler (treillis) . . gözalıcı bir dıelwr meydana getirmektedir. Süslerin hepsi de (hendes = geometriques) tir. ,Bazı parçalarda kırmızı ve koyu ka:hverenginden başka yine sarımnra:k (chamois) zemin üzerine siyah renk te kullanılmıştır. Firiky parçalarından düğmeli ıku!p cinsleri bilhassa dikkate değer: düğmeler burada bir hayvan veya insan başını hatırlatmaktadır ve üstlerinde kafesler (treillis) yahut bak.lava biçimi süsler bulunmaktadır.

Bunlar arasında, şöyle genel biçimini verecek **kadar** parçalarını ele geçirebildiğimiz bir güğüm (veya testi) tezyinat bakımından pek çok dikkat ve merakı çekmektedir. Renk vse tekniği yukarıda yazdığımız gibi olup zarif bir kulp süslü bir boyundan aşağı inmekte, genişçe karnının üstüne ilişmektedir. Kabın dibi hafifçe sivri bir yuvarlakta ve dip yok denecek haldedir. Karın üzerinde firdo-lay kırmızı ve kara yahut (sepya) ile nakşedilmiş daireler ve onların üstünde bir (kancalı haç=Croix ,gammee) ve bir (Croix anree) ile aralarında bir yılan vardır. Kulpun üzerinde, pek yeni yapılmışa benzeyen, biçimsiz bir haç kazılmıştır. Eğer bu kulpun çıktığı yeri ve zamanı gözümle görmesem bunun, işçilerden birinin ,elile yapıldığını sanırdım.

Birçok yerde karşımıza çJkan Coix gammee, gerek Boğazköyde, gerek Orta Anadolu'da bulunan ve hem çok eski (Milattan önce 18 ve 19.ncu asırlar) hem nisbeten yeni (Post-Hittite ve Firiky...) kaplar üzerinde tesadüf olunmaktadır. Cyclades kaplarında aynı motife rasladığımızı hatırladım.

Fakat iki haçın arasındaki yılan motifi ,bizi daha ziyade Ege'ye, Cyclades'lara götürmektedir. Elimizdeki malzemenin azlığı, hafriyatımızın pekaz sürmüş ve pekaz sahalarda daralıp kalmış olması... ne daha fazla mukayeseye, ne de daha esaslı kanaatler ortaya sürmeye müsaade etmemektedir. Fakat kabın biçimi de kulpu da bize Mikena seramitiğinde görülen - ve sonraları Yunanın meşhur CEnochoe ,tipine varan - kapları hatırlatıyor. Turova'da da aynı çeşit kapların - gene Mikena tabakalarında yani 'Eurova VI. da - ele geçtiğini ayrıca kaydedelim. Belki de bu testi bir importation'dur; belki yedi atelyelerin dışarı tesirile yaptıkları bir eserdir.

Kabın biçimi Anadolunun yerli kaplarında pek .gönmediğimiz bir ömek• tir : Boynu kısa ve üstüvanidir ; ıkarın küreye yaklaşır; dip gövdeden ayrılmamış- tır. Kulp bir kaim zaviye meydana getirir. Bu gö"de bize "vases-a-etrier" denen Girit, Cyclades, Kıbrıs v,e Turova VI kaplarını hatırlatıyor. Kabın üstündeki beyaz, kalınca astar (engobe) kremle pembe renk arasındadır.

Bu işi (procede) de daha çok Aılcenli, Ege mintakasında buluyoruz.

Gerçi "Susiane" bu türlü "engobe" tekniğini çok Ön(e) tammış, tanıtmıştır ama bizim kabın buradan gelmediğini söyHyebiliriz. Boyun üstünde kısmen görülen kavislerden yapılmış naıkış ile gövdedeki kalın, uenekli haLkalar arasmdaiki ince halkalardan yapılan nakışalr .gözümüzü y1ne Girit'e, Cyclades'lara çevirtiyor. {1}

Malatya'da, Aslantep'e'de ,iki hafriyat mevsimi geçiren M. L. Delaporte'un bulduğu çanak-çömlek arasında Göllüdağ parıçalarına benzeyenler çoktur. M. Delaporte bu seramiği M. Ö. XII. inci asırla VII. inci asır arasında sıralanmaktadır. {2} M. Delaportie'un elindeki criterium, daha çok Alişar hafriyatının sonuçlarıdır sanıyo .

Diğer parçalar, hele son devirlere ait bulunanlar, çok •bozuk ve hiç birisi tam olmadığı için, ne fotoğrafla, ne desenle, ne de sözle üstlerinde duracak va- ziyette değiliz. İlerde hafriyata devam olunduğu takdirde bulunacak malzeme ile bunlar hakkında ışıklar buluruz ümidindeyim.

VI.ncı ocağın .bir şubesi olarak; dört kademe ile balık sırtı göçüntünün sağında ve temel duvarı hizasında açtırdığım yerde güzel .bir köşe duvarı ele geçti. Bünyesi temel duvarının aynı olup onun şark cenup köşesini meydana getirdiği şüphesizdi. Bu köşenin cenup önlerinde ve duvarın üst yüzünden 1,80 - 1,70 derinliğinde birçok kap parçaları ele geçti. Levhalannuzda verdiğimiz Firikya parçalarından bir kısmı da burada, yanık, kül, kömür ve daha sonraya ait diğer çanak parçaları ile birlikte çıkmıştır. Gene bu alanda duvar köşesinden 2,30 - 2,45 metre cenup ilel'de ve 1,75 derinliğinde bir de tandır ele geçti. Tandır dediğimiz bu ikap kalın, kaba ve çakıllı hamurdan yapılmış olup hemen hemen kum üstünde gibiydi. İçi yanık külle dolu idi. Bunun bir mezar olduğunda ve yanmış kemiklerin külünü muhafaza ettiğinde şüpheliyim.

§

III.

Bir ayı geçen hafriyat faaliyetimizin asıl toprak üstünde, kazımla geçen kısmı yalnız 15 - 16 gündür. Daha önce söylediğimiz gibi türlü zorluk ve yokluk yüzünden, hele mevsimin çok ilerlemiş, her yanımıza kar düşmiye başlamış, fir-

[1] Bakınız: R. Dussaud: Civi. Prehelleniques, 2° edi., .p. 48, fig. 30; p. 245, fig. 176. Oh. Dugas: La Ceramique ıdes Cyclades, pl. 1, 1, 4; pl. VII, a, b; pl. VIII, 2; pl. IX; pl. X, 1, 2.

Ed. Pottier: L'Art Hittite, il; fig. 4, No. fig. 14, No. 3; .fig. 15, No. 5; Hg. 38; fig. 42.] Ch. Dugas'ya göre bu kaJpların XVI. incr yüz ile IX. uncu yüz (M. Ö.) arasında olması gerektir.

(1) (Revue Hittite et Asiatique, 1933, fasciculu.e 12 ve 1934, fascicule 16.)

tmairm ardi arası kesilmemiş bulunması sebebiyle kazını ve exploration işlerimiz pekaz, pek kısa sürmüştür. Elde ettiğimiz neticeleri şöylece toplıyabiliriz:

1. Göllüdağın yeri, topoğrafyası ha,kkmda esaslı bilgi sahibi olduk.
2. Göllüdağın civarla ilgisini ve civarında neler bulunduğunu incelemeye imkan bulduk.
3. Göllüdağın üstünde, hiç olmazsa son Eti çağından başlayarak Osmanlı çağma kadar süren bir büyük ören bulunduğunu; bunun büyük bir dış sur ile bir Akropoldan ve ikisi arasına, büyük bir intizamla, yer yer yerleşmiş mahalle-lerden meydana geldiğini; eteklerinde ise hemen münhasıran klasik çağların hakimiyetini gösteren büyük ören yerlerinin bulunduğunu tespit ettik.
4. Burada bakir toprak veya bakir kaya pelkaz derinliktedir; methal giibi, cenup şark köşesindeki kule gibi, karışık yerlerde de olsa, bu toprağa veya kayaya kadar inebildiğimiz noktalarda elimize geçen en eski seramik vesikaya bakılırsa, Göllüdağdaki örenin büyük ve ikinci Eti J.mparatorluğundan daha eski bir ömrü olmaması gerektir.

Fakat önümüzde çözülecek daha çok mesele var; daha doğrusu bütün me- seleler bundan sonra çözülecektir :

- A. Bir keı,e •buradaki ulu ören ne zaman kurulmuştur? Yani Göllüdağda hayat kimlerle başlıyor?
- B. Bura:da biribiri ardından gelen kavimlerle medeniyetlerin mahiyeti nedir ve her biri nekadar zaman sürmüştür?
- C. Bu ulu ören niçin kurulmuştur? Bir ,şato mudur? Bir payitah mıdır?
- Ç. Burasının şimdilik elimizdeki vesikalara göre en eski sahipleri Eti'lerdir; fa- kat gerek Akropol dediğimiz büyük mustatilin içinde, gerek dışındaki mahallelerde gördüğümüz muvazi ve amudi kuruluş tarzı da Eti midir?
- D. Buradaki büyük belde ne zaman, nasıl sönmüştür?

Eldeki serami!k bizi şimdilik Milattan önoe XII .inciden f uncu asra !kadar iletıyor.

Göllüdağ göreninin ya,şı üzer-ine en canlı belgeyi, geçitte bulunan aslanların ve diğiru unutmüş değiliz. Bugün KayserJ Müzesinde bulunan aslanlar geçirin solundaki kaideden koparılıp götürülmüştür. Müzedelki aslanların kaidesi ka- lınlığı şimdi on beş santimetre kalmıştır. Göllüdağda kalan kaidenin kalınlığı da yirmi santim kadardır. Demek ki kaidenin toptan yüksekliği (!kalınlığı) 0,35 olacak. Kaidenin eni 1,00 metre, boyu (uzunluğu) 1,95 metredir. Aslanların ka- ide yüzünden yüksekliği 1,35 m. d,ir, Aslanların eni kaideye !bitişik yerde 0,87, gövdede 0,85 dizlerde 0,80, baş kısmmda 0,86 m. dir. Kaidenin aslanları mey- dana çıkaracak kadar geniş olduğu görülüyor. Aslanların uzunluğu kaide de 1,70 göğüste 1,70, bacaklarda 1,60 m. dir. Dikkate değer iki: nokta var: Aslanlar ay- ni hizada değildir; sağdaki - yani duvara bitişik olan - on santimetre daha iler- dedir. Bunun sebeibini biz "perspective" hürmetinde buluyoruz. Sonra; aslanlar yekpare olmayıp - sağdaki ilci., soldaki dört olmak üzere - aln pa:rçadan yapılmış- nr. Asfa.olar, Etilerin "cenup San'at Mektebi" istiline uygun otara!k işlenmiştir. Baş ve boyun bloktan öne çıkmış ve üstünde "ronde-bosse" gibi çalılıştır; göv- de - ve yalnız sol aslanınki - profiJ olarak, az kabartma halinde işlen::nişcir. Ağız teh-

ditkar açık olup yandan bir yarım ve kabartma daire gibi görünmektedir. Dişler çok düzgün bir realizmle işlenmiştir. Burun kırışmış ve iki yanında bıyıklar yukarı kalkık dörder çizgi manzumesi halini almıştır. Kulaklar arkaya doğru ya- tıktır. Boyun istilize, sık ve mütenazır perçemlel.'den yapılmış yele ile örtülüdür. Omuz üstleri, karın altı aynı teknikle işlenmiş perçemlerle kaplıdır. Bacaklarda ta- mamiile hendesi bir "stylisation" la yapılmış kıl mıntakası, adaleleri gösteren re- alist bölmelerin yanında bir tenakuz gibidir. Kuyruk yalnız bi,r tane gösterilmiş- tir: Bacakların arasından inip ayaklar hizasında geriye, yukarıya kıvrılmıştır. Ön bacaklar bir hizada gibidir; yalnız sağ aslanın sağ pençesi, sol aslanın sol pen- çesi,i azacık ilerde gösterilmiştir. Halbuki ard bacaklar - sağdakiler ilerde, solda- kiler geride olmak üzere - yürür durumdadır. Görülüyor ki Sumerlerden beri failerin m ras olarak kullandığı teknik göreniği devam ediyor: "Ronde-bosse" la kabartmanın aynı zamanda kullanılıp ekonomik bir tezyiin usulü benimsemek; bu tehditkar süsü kapı ve geçitlere bir tanrı senbolü gibi koymak Fakat bizim aslanlarda ilk Eti İmparatorluğu çağının arkapk ifadesi artk yoktur. Şurada burada "survivances" gibi kalmış bazı teoakuzlar bir yana bırakılırsa ,gövedenin hareketleri, sembolün ruhuna uygundur. Şunu unutmamak gerek: Göllüdağ as- lanlarında Asuryalıların akıllara hayl'et vseren ince, t,eferruatlı, tam realizmi yok- tur. Bu bakımdan eser henüz Eti primitiftiğini yitirmemiştir. Bunlarla mukayese için Zencirli'de Hilani 111. de bulunan aslanları alabiliriz. Zencirli aslanları ge- nel anlama göre M. Ö, IX uncu asır işidir. Göllüdağ aslanlarını da aynı asır işi olarak tanıyoruz. - Aslanların üstü baş hizasından azıcık yüksek bir mustatil olup üstüne - Sakçagözünde olduğu gibi - tanrı veya hükümdar heykelinin, yahut bir direğin konmuş olması pek mümkündür. Böylece eser yalnız sembol olmaktan çıkarak mimari bir "fonciton" da görmeğe davet edilmiş oluyor demektir.

Bu vesile ile şunu da söyHyelim: Kayseri Müzesi Müdürü Bay Nuh, bu aslanları - hafriyattan önce - kendisi kaldırmış müzeye götürmüştü. 1935 yaz mev- siminde, Göllüdağdaki hafirrat malzemesini Alacahöyüğe getirmeğe gittiği sı- rada, geçhin sağ yanını yağmurların açtığını ve orada hu aslanlar gibi diğer bir çift aslan ortaya çıktığını haber vermişti. [1]

Aslanlarla birlikte Kayseri Müzesine kaldırılmış bulunan başka bir kaide çok değerli bir vesikadır. Geçitte bulunduğu bilinmekle beraber ne halde elegeç- tiğini maalesef bilmiyoruz. Aslanlarla aynı taştan yapılmıştır. Uzunluğu 1,36 m. eni 1,05 m., yüksekliği (!kalın/ığı) 0,40 m. dir. Dört köşesinde ön ayaklarını öne yatırmış, başlarını da onların üstüne yaslanmış olan birer aslan bulunmaktadır. Bunlar ikişer ikişer ,öne ve arkaya bakma:kta, yani ikişer :ikiş,er arka arkaya gel- miş bulunmaktadır. Çok örs,elenmJş olduğundan iyiii ,bir fotoğrafı aldırılama- mıştır. Kaidenin ortası dair.e biçiminde kabarıktır v:e orta tarafı oyulmuştur. Daire- nin kutru 0,76 m. dir.

Bu kaide aslanların üstünde mi idi? Yoksa geçidin ortasında bulunuyor

{1} Aslanların ve geçitlerin manası, tekniği üzerine, mukayeseler için bakınız:

Ed. Pottier: L'Art Hittite; I, s. 49-53. LeV1ha III, şekil 37; s. 15, şekil 3; Levha IV ve V, şekil 52, 53, 63, 64, 99, 100; Levha VII, şekil 101; Le°ha VIII.

Otto Weber: L'Art Hittite; Levha 8, 9, 22.

Leon Heuzey: Catalogue des antiquites Chaldeennes (1902); şekil 4, 12, 120, 126, 218.

ve bir -si.itun taşıyor mu idi? Buna şimdi cevap vermemiz çok güçtür. İlerde ya- pılacak araştırmalar bu hususta da söz söylemeğe imkan verir sanıyoruz.

Bu kaidenin dört yanındaki aslanlar münasebetile aklımıza "Yamola Kartalı" geliyor. Yine Kayseri Müzesinde bulunan bu eser Robinson ve Barstang'dan sonra 1932-1934 de "R HA" mecmuasının 8 inci ve 16 ıncı fascicule'ünde neşredilmişti. Mana bakımından çok eski bir Sumer efsane ve göreneğini devam ettiren bu güzel eser, üç yüzünde üç yatmış aslan çevreleyen ıri bir yılanın üstünde Kartalı gösterir. Göllüdağ kaidesinde de böyle bir sembolik ifade aramak doğrudur. Yamola karta:lı, • isdl bakımından IX - VIII. asırlarına ait olabildiğine göre Göllüdağ kaidesinin de o çağlarda yapılmış bulunması - diğer eserlerimiz ile yoldaşlığı itibarile - mümkündür.

Her manasile bir test-squar olmiyan methal ve cenu.p şa k köşesindeki ocaklar, bize ancak toptan malzeme, toptan fikir veriyor. Dağın şark eteklerindeki Konyuncu öreninde ele geçirdiğimiz bir tunç Roma İmparatoru Valerianus'un parası, Mı:lattan sonra İH.üncü asırda, buraların Roma ve İnan hüküm ve nüfuzu altın- da da bir müddet kalmış bulunduğunu gösteriyor.

Fakat; .Aıkr.epolun içinde ve ,dışında bulunup insana bir yandan Priene'i bir yandan Knossos'u hatırlatan Quadrata tertipli mahallelerinin 'kimlere ait olduğunu; büyük surun, küçük surun kimler zamanında kurulup ne zamanlar yıkıl- dığını, ne zamanlar onarıldığını. . . ancak ilerdeki kazımlar kesin olarak göste- recektir.

Yalnız; Kayseri,den garba, cenuba giden yollara hakim bir yerde yerleşmiş bu şahin yuvasına benzeyen k lenin, şu ilk münasebetimizde bile bizde uyandırdığı düşünceleri, hafr.iyatımızın bir sonucu gibi yazmak isteriz.

Gerek çivi gerek hiyeroğlifle yazılı Eti yazılarını okumakta ve Eti dillerini çözmek hususundaki muva,:fakiyetleri - bizim Kültepe hüyükününüzü işe yaramaz hale getiren arkeolojik günahlarını da af,fettirecek kadar - büyük olan M. Bed. Hrozny, Anadolunun tarihi coğrafyası bakımından çok değerli düşünceler, tek- lifler ortaya koymaktadır. 1929 da, Kızıllırma:kla Tuzgölünün yakınında ve .Aık- sarayın şimalinde, Nevşehirin garibinde Muratlı Hüyük yerindeki Nyssa ile Nesites'lerin (yani çivi yazısını kullanan, Hrozny'ye göre Centum grupuna giren Hindo - Avrupai asıldan olanların) merkezi Nesas'ın aynı olduğunu ortaya atmıştı. Mıilattan önce 2000 yıllarına doğru Kushshar (veya Kuşsar) Eti hükümetini deviren Kırıl Anittash veya Anittas) bu Nesites'lerin başında bulun- makta idi. Profesör Hrozny o zaman Kusar beldesinin de Garsaura (gene bizim Tuzgölü cenubunda, Aksaray alanlarında) olduğunu kabul etmişti; bugün biz- zat Aksaraydaki Acem-Hüyükü üjerinde durma:ktadır (2}. (Bu son görüşe Dr. İ. Gelb, 1935 te yaptığı arkeolojik geziden sonra, katılmış bulunuyor). Pro- fesör Hrozny Salatıvara adlı Eti beldesinin de gene Tuzgölü havalisinde, Konya ile Aksaray arasındaki eski yol üzerinde bulunan Savatra (veya Soatra) ile bir

[1] [Contenau: Manuel Arch. Orien., I. fig. 166; fig. 350; fig. 398; ve II, fig. 398; fig. 406; fig. 484.J

[2] Bed. Hrozny: Archiv Or,ientalni, 1929, 1930 ve 1935 oiltleri.

olduğunu kabul etmiştir. (Savatra bizim Akören ile yahut Bozdağ eteklerindeki Yağlıbayat ile bir telakki olunmuştur). {1}

Çekoslovakyalı profesör Eti hiyerogliflerinin okunması ilerledikçe bu dilin sahiplerini bulmak üzere çalışmaya başlamıştır. Her şeyden önce bu dilin bilhassa Lfiites'ler ve sonra Nesitie diline akraba olduğunda ve onlar gibi Hinıdo-Avrupai dillerin Centum grupuna mal edilmesinde ısrar ettikten sonra {2} bu dili konuşanların ilk vatanı neresi olabileceğini araştırmıştır. 1934 te Türkiye Kültür Bakanlığı izniyle ve Kayseri Müzesi adına Topada {3} (Nevşehirin cenup garbinde bugün bir nah,ıye merkezi olup Acıgöl de denir) ve Suvasa (Topada'mın şimal garbinde, Kızılıрмаık'a daha yakın bir yerde) daki araştırma ve sondajlar profesör Hıozny tarafından yapılmadan bu vatan merkezinin - hiç olmazsa M. Ö. XI. ve XII. nci asırdarda - garpta İlğın, cenupta Mihaliç, ve şarkta Kayseri olmak üzere çiz,ilecek bir mntaka içinde eski Lycaonie ve civarında aranmasına tartardı. Bununla beraber M. Bed. Hemzny, Hiyeroglif yazısını yazan kavmin bu XII.nci ve XI.nci asırlardan önce Anadolunun garp ve cenup uçlarında (Carie, Phrygie gibi mmtakalarda...) gizli kalmış olmasını muht:emel görmekte ve M. Ö. 1200 yıllarına doğru (şimal kavimleri) nin akını ve kakıştırmasisile Anadolunun ortasına ve şark cenubunda kaLmış bulunım•asını akla yakın bulmaktadır. İşte Hiyeroglif yazısını kullanan bu yeni kavmin M. Ö. 1200 tarihlerine doğru Şuppi-liuimas'ın kurduğu büyük Eti İmparatorluğunu yıkmış, Orta Anadoluya, şimali Suriyeye yayılmıştır. Bizim Niğde ve Bor yakınındaki eski Tyana yerinde Tuvanuva hükümet-ini ve Fırat üstündeki Kargamesas (Kargamış, şimdiki Carabulus) beldesini bu sırada kurduğu gibi, İstanbul Üniversitesi profesörlerinden M. Th. H. Bossert'in 1934 te neşrettiği Topada Hiy,eroglif kitabesinde [4] ve P. Merigginiin tetkik ve neşrettiği [5] Sultanhan HiyeroğHf !kitabesinde adı geçen Valudadamemas I, Tuvatas, Valudadamemas il, gibi birtakım kıralların mensup olduğu bir hanedanın hükmettiği, merkez ,edindiği Parimeta veya Parmetas beldesini de gene bunlar kurmuşlardır. Profesör Hrozny hu Parmetas adını, M. Ö. 1800 yıllarına doğru büyük Eti İmparatorluğunu kuran Kırıl Labarnas'ın torunlarından, kanunlarile ün alan Telipinus'ün (M. Ö. XVII.nci asır..) kitabelerinde adı geçen Parminijas şehriyle bir tutmak istiyor. 1934 te bu beldeyi Topada'da veya yakınlarında bulmayı tabii görmekte idi.

Profesör Hrozny bugün Hiyeroglif yazısile dilini kullanan Eti kavimlerinin ilk vatanını Pala diyarı olaJak göst,ermek taraftarıdır {6}. Bu diyarı ise Antakya- om yakınlarında, hulasa Suriyenin şimalinde ve (Üst memleket) denen Comma gene alanlarına bitişik sahalarda aramayı en doğru bulmaktadır.

[1] G. de Gerpihanion: Melanges de l'Universite St. Joseph. (Beyrouth); t. XIII, faasci. 1, p. 250 et suiv. 1928 .

[2] Bed. Hrozny: Archiv Orientalni, 1934, VI., s. 121 ve sonrakiler.

{3} Henri del Medico: Le Roche a inscription. RHA, fasci. 15, 1934, p. 247, pl. 14.

{4} Th. H. Bossert: Orientalistische Litteraturzeitung 1934, 37.

{5} Pierro Meriggi: L'inscription hittite hieroglyphique du Sultanhan. RHA, fasci. 15, 1934, p. 239 et suiv.

rJ Bed. Hrozny: Les Inscriptions (Hittites) hieroglyphique de Boybey-punarı et le probleme de la Iangue Palaite. Archiv Orientalni 1935, cilt VII.

M. Bed, Hrozny'nin gerek Hiyeroglif dilini kullananların aslına, gerek onların ilk vatanına dair mütalealar,ı Meriııbgi, Forer, Bossert, Cavaignac ve sairenin mukabil mütalealarına çarpma!ktadır. Bunların aydınlanması için yeni vesikaların neşredilmesini beklemek en doğrusudur.

Fakat; Gölfödağ hafriyatı münasebeci,e M. Bed. Hrozny'nin ortaya koyduğu Valudadamemas haneda.nı ve onların merkezi olan Parmetas beldesini bir kere daha hatırlıyoruz. M. Hrozny, Türkiye Kültür Bakanlığı izni ile ve Kayseri Müzesi adına Topada sondajını yaparken biz de Göllüdağda bulunuyor- duk. Aramızda 40 • 45 kilometre bulunduğu ve Parmetas beldesini Topada ci- varında aramayı ,bizzat kendisi telkin e miş olduğu halde, onun Göllüdağ haf• riyat yerini görmek istememesine .hala şaşıyoruz.

Bizim mütevazi kanaatimizce Göllüdağdaki büyük ören, Kerkenez dağındaki, Boğazköydelci gibi büyük bir merkez olabilir. Elimize geçen vasikalarla Eti İm- paratorluğunu yıkanların hüküm ve nüfuzuna merkez olan alanlara ait neşriyat ve mütaleaları karşılaştırarak, bu yeni akını yapan Eti kümelerinin merkezini Göllüdağda bulmak istiyoruz. Bu merkez hakikatite Parmetas veya başka bir ad mı taşıyordu? Bunu ileride devam edecek hafriyatla meydana koyacağız, umudun- dayım {1}.

[1] Az vakitte ve bin mü ülat içinde, bize Göllüdağ keşfinin zevkini tattıran iki büyük amile burada minnet ve teşekkürlerimi sunacağım. Bunlardan birisi: Eşi az bulunur bir dayanıklık, dürüstlük, anlayış ve vefa eseri gösteren Anadolunun işçi köylüsüdür. Öteki: kazım işini resmi vazifenin üstünde bir millet işi, bir zevk gibi alan hafriyat heyetinin azasıdır. Hele değerli a.ıkadaşım Mimar Macit Rüştü'nün dostluğu ve teknik yardımı benim için aynı büyüklükte oldu.